

Västliga vindar

– lärarutbildning i Göteborg för skolans slöjdämne

Marléne Johansson

Efter att lärarutbildningarna för skolans slöjdämne hade tillhört utbildningsvetenskaplig fakultet vid Göteborgs universitet överflyttades den nya slöjd-läraryrket till konstnärlig fakultet, Högskolan för design och konsthantverk, HDK, hösten 2011. Stundom har det blåst hårda vindar runt slöjd-läraryrket, men den har också haft medvind och medverkat i utvecklingen av lärarutbildning för skolans slöjdämne. Denna text är tänkt att beskriva och diskutera hur grunder och förutsättningar har utvecklats för slöjd-läraryrket över tid. Reflektionerna förs utifrån författarens erfarenheter av att dels själv ha utbildats vid textilläraryrket i Göteborg under tidigt 1970-tal, dels ha undervisat i grundskolans slöjdundervisning under flera år, och dels utifrån att ha arbetat i slöjdläraryrket vid Göteborgs universitet sedan 1991. Möjligheter och begränsningar av att driva utvecklingsarbete och forskning diskuteras, liksom problematiseras grunder för skolslöjdens utveckling över tid i relation till slöjdläraryrket och vetenskapsgrund.

Numera finns slöjdläraryrket i Göteborg, Linköping, Umeå och Stockholm. Med friska västliga vindar har slöjdläraryrket vid Göteborgs universitet över tid verkat för utbildning och forskning vid fronten på flera vis. Läraryrket för skolans slöjdämne vilar på mer än 100-åriga traditioner. I anknytning till Göteborgs universitets 100-årsjubileum firade samtidigt textilläraryrket 100 år vilket bland annat uppmärksammades med en stor utställning på Kronhuset som kungen invigde. Skriften "Hjärna Händer. 100 års textil slöjd. Göteborgs universitet 1891-1991" (Malmberg, 1991), som gavs ut i anslutning till universitetets 100-årsjubileum 1991, innehöll dels artiklar med historiska nedslag, dels olika texter utifrån pågående slöjdläraryrket och skolverksamhet. Läraryrket inom textil, trä och metall var tidigare uppdelade både vad gäller material och till största delen även efter kön. Tidig skolslöjd i folkskolan indelades i flickslöjd och goss-slöjd, och senare i de två slöjdarterna textilslöjd och trä- och metallslöjd. Läraryrket för skolans slöjdundervisning följde samhällsutvecklingen, exempelvis med en uppdelning av det som kunde uppfattas kvinnligt respektive manligt. Maria Nordenfelts skola i Göteborg startade 1890 en lärarutbildning inom

slöjdområdets mjuka material och utbildningen blev upptakten till Göteborgs textilläro-utbildning (Johansson, 1988). Otto Salomon startade 1875 en slöjd- läro-utbildning inom slöjdområdets hårda material på Nääs (mellan Alingsås och Göteborg), (Thorbjörnsson, 1990). Efter att läro-utbildningarna för mjuka respektive hårda material verkat åtskilda, tillsammans med läro-utbildning- arnas olika reformer, organiserades läro-utbildningar i textilslöjd respektive trä- och metallslöjd i Göteborg för första gången i Sverige till samma ort vid grund- skolläro-reformen 1988. Stora delar av de två inriktningarna i textil- respektive trä- och metallslöjd samlästes därefter under flera år och slöjdläro-utbild- ningen vid Göteborgs universitet är sedan 1997 numera en och samma utbild- ning i både hårda och mjuka material; slöjd.

Slöjd

Begreppet slöjd grundar sig på det fornsvenska ordet *slöghþ*, som står för slug- het, flitighet, skicklighet, kunnsighet och kloksket och av *slögher*, egenskapen att vara händig, flink, hantverksskicklig, konstfärdig, förfaren, skicklig, fyndig och påhittig (Svenska akademins ordbok, 28:e bandet: Sluvra–Solatin, 1981). Slöjdbegreppet omnämns redan i Östgöotalagen (medeltidslag från ca. 1290). I en av Salomons skrifter med nedtecknade tal om slöjd och läro-utbildning (1893) skriver Salomon:

Slöjd är ett gammalt rent nordiskt ord, på fornsvenska *slöghð*, senare *slögd*, som ordet skrefs ännu in på detta århundrande; isländska *soegd*. I svensk skrift är det känt från Östgöotalagen, (äldsta handskriften från midten af 1300-talet, ehuru lagen väl är skriven långt förut) där ordet står i en mening som lyder på nysvenska: ”hvad de afla (förvärfva sig) med sin tjenst eller med köpskap eller med andra slöjder”. (Salomon, 1893, s. 65)

I samma skrift från ett invigningstal vid Slöjdläro-seminariets byggnad på Nääs den 13 juni 1880, skriver Otto Salomon:

Såsom ordet ”slöjda” väl i allmänhet numera uppfattas, synes det mig för öfrigt icke beteckna utöfvandet af något som helst yrke utan blott såsom ett icke yrkesmässigt sysslande med åtskilliga slag af handarbeten. En snickare, smed, svarfvare eller bokbindare går sålunda aldrig under benämningen ”slöjdare” så länge hans hufvudsakliga verksamhet består i utöfvandet af hans handverk, men, om däremot en person arbetar utom sitt egentliga fack så till vida, att han på de tider, hvilka detsamma lemna honom ledig, syssel- sätter sig med någon eller några af vissa handarbetsgrenar, så faller denna hans verksamhet inom slöjdan- dets område. Äfven om man sålunda icke fullständigt kan definiera begreppet ”slöjd”, kan man dock något så när för sig klargöra dess betydelse och hvad som under detsamma kan hänföras.

Märkeligt nog finnes, som jag tror, inom intet annat modernt språk, ej ens i de närsläktade norskan och danskan något uttryck, som fullt motsvarar detta rent svenska ord, eller som exakt kan hänföras till det urgamla svenska begrepp, det betecknar. (Salomon, 1893, s. 66–67)

Slöjd kan avse slöjdarbete i hemmen (husbehovsslöjd, hemslöjd), yrkesmässigt slöjdande (hantverk) eller konstnärligt slöjdande (konsthantverk, konstslöjd) eller gälla som ett samlingsnamn för undervisning i slöjdens olika material, utbildningsrelaterad slöjd på alla nivåer i utbildningssystemet (Lindfors, 1995). Att tillverka fysiska föremål är en av våra äldsta kunskapsformer, det har människan gjort i alla tider och kulturer – och gör så än i dag – kunskapsformen är grundläggande för människans existens (Säljö, 2005, 2008). En sammanfattning av det tidlösa slöjdbegreppet kan förenklat uttryckas som ”att tillverka fysiska föremål med hjälp av material och redskap”. Att slöjda innefattar både materiella och immateriella dimensioner, men det fysiska slöjdföremålet kan i pedagogiska sammanhang tendera att skugga de kunskaper som byggts in i föremålet, dvs. sådana kompetenser som betydelsen av det urgamla slöjdbegreppet inrymmer (Johansson, 2002, 2009). Slöjdbegreppets pedagogiska innebörd i ovan nämnda referenser stämmer väl än idag när material bearbetas till ett slöjdföremål. Under åren har ett allt för snävt synsätt på slöjdämnets namn diskuterats och olika förslag på namnbyten har framkommit för att få ämnet att framstå som mer modernt, exempelvis design. Att designa står endast för delar av slöjdämnets kunskapsform och resulterar inte alltid i ett fysiskt föremål (Johansson, 2009, s. 5).

Att utbilda för att undervisa i slöjd

Förutsättningarna var goda för Otto Salomons slöjduitbildningar på *Nääs slöjdseminarium* som låg på egendomen Nääs, ett gods som ägdes av den förmögne affärsmannen August Abrahamson. Salomon (1849–1907) var Abrahamssons systerson och fick därmed möjlighet att bygga upp verksamheten i byggnaderna runt Nääs (Alm, 2012; Thorbjörnsson, 1990). Som skicklig pedagog, tillsammans med goda kontakter och ett ökat nationellt och internationellt intresse att föra in så kallat praktiskt arbete i skolan, bidrog Salomons verksamhet på Nääs till att det under åren kom utländska deltagare från ett fyrtiotal länder för att slöjda och ta del av Salomons föreläsningar. Otto Salomon, likt Ellen Key och Pehr Henrik Ling, kan räknas till Sveriges mest internationellt kända tidiga skolpedagoger. Med Salomons lärjungar översattes och spreds den pedagogiska slöjden [Educational Sloyd] ut i världen. Även om det främst var män som kom till Nääs var antalet kvinnliga deltagare på Nääs relativt stort. Det undervisades i flera olika material på Nääs, men framförallt

var undervisningen inriktad mot träslöjd som vid den tiden kunde uppfattas som ett material att slöjda i främst för män. Trots uppdelningen i vad som kunde uppfattas som kvinnligt respektive manligt i samhället vid denna tid uttryckte Salomon moderna pedagogiska tankar om material och kön. Salomon menade att det främst var kraftansträngningen som var av betydelse, men att dela in olika slöjdaktiviteter efter kön inte kunde vidmakthållas utan föreslår i sin text från 1876 nedan ett byte av invanda könsroller:

... denna indelning icke i sjelfva verket fullt håller streck, behöfver väl knappast mer än antydast, ithy att en del förhållanden kunna betinga gemensamma slöjder för båda könen, under det att andra förorsaka t.o.m. ett röleombyte, så att qvinnoslöjden kan blifva manlig och den manliga slöjden qvinlig. (Salomon, 1876, s. 13)

Förutom att Salomons blev känd för sina pedagogiska idéer för barn och skola utvecklade Salomon ett s.k. "Nässystem" som var en slags matris med en översikt av slöjdade modeller med stigande svårighetsgraderade övningar. Nässystemet fick genomslagskraft i slöjdundervisningen ute i skolorna men att arbeta utifrån modellslöjd kritiserades av andra pedagoger. Modellserierna skuggade Salomons idéer om den pedagogiska slöjden. Utöver att lära om redskap och material och förmå tillverka fina slöjdföremål lyfte Salomon dimensioner i slöjden som att verka för personlighetsutveckling, respekt för kroppsarbete, öva ögat, självständighet och problemlösning. Utöver influenser från internationella pedagoger och filosofer hämtade Salomon intryck från den finske pedagogen Uno Cygnæus, (1810–1888) som redan 1866 införde obligatorisk slöjdundervisning för alla elever i folkskolan i Finland (Cygnæus, 1861). Slöjdundervisning i Sverige förekom tidigt, och fanns i de flesta skolor, men slöjd blev ett obligatoriskt skolämne för alla elever i Sverige först 1955 (Borg, 1992). Efter att slöjdämnet var uppdelat i flickslöjd och pojkslöjd blev det i läroplanstexterna först med grundskolans genomförande 1962 möjligt för både pojkar och flickor att erbjudas båda slöjdarterna. Däremot genomfördes grundskolan stegvis ute i landet. Själv gick författaren till denna text i folkskola och realskola under 1960-talet med den enda möjligheten att ha textilslöjd ("syslöjd") till och med årskurs 7. Att få slöjda i de hårda materialen fick ske på frididen exempelvis inom scout- och ungdomsverksamhet. Möjligheten att få ha obligatorisk slöjd i både textil- och trä- och metallslöjd för bägge könen infördes först med grundskolans läroplan 1969. Med 1994 års läroplan för grundskolan försvann uppdelningen i två slöjdarter och idag finns slöjdundervisning för alla elever med obligatoriska timmar i slöjd som skall fördelas under hela grundskoletiden från årskurs 1–9.

Traditioner, ekonomiska, sociala och politiska förutsättningar har följt utvecklingen av lärarutbildningarna för slöjddämnet. De kvinnliga företrädarna för de textila lärarutbildningarna hade inte samma ekonomiska och sociala uppbackning som Otto Salomon. Före det att kvinnlig rösträtt infördes i Sverige i början av 1900-talet var det ovanligt att kvinnor utbildade sig i inom alla yrkesområden. Oftast medförde giftermål till att exempelvis lärarinnor slutade att vara yrkesverksamma. Avsaknad av behöriga lärare gjorde att en icke utbildad lärar- eller prästfru kunde ”vikariera” i den kvinnliga slöjden i skolan. Att utbilda sig till yrken som sjuksköterska eller lärarinna för småskola, hushåll och handarbete var exempel på vanligt förekommande yrkeskategorier för kvinnor (Berge, 1992; Björk, 1997). Hulda Lundin (1847–1921), Andrea Eneroth (1873–1935) och Maria Nordenfelt (1860–1941) drev lärarutbildningar inom det textila ämnesområdet och publicerade vars en handbok för lärarutbildning och undervisning i slöjd (Holmberg, 2009), vilket kan jämföras med Salomons alla skrifter på olika språk. De tre lärarutbildarna Lundin, Eneroth och Nordenfelt var ogifta fröknar och ägnade sina liv åt att utbilda flickor i handarbete. I skolan tilltaldes fröknarna som fruar (Malmberg, 1991). Hulda Lundin förespråkade enkelt utsmyckade slöjdföremål, modellserier, som benämndes ”Stockholmsmetoden” och som främst var tänkta för folkskolan. Andrea Eneroth arbetade i samma linje som Lundin men med något mer utsmyckade modeller. Stockholmsmetodens modellslöjd med de enkla och flärdfria plaggen spreds genom folk- och småskoleseminarier.

Maria Nordenfelt verkade i Göteborg och var själv utbildad hos Lundin men kritiserade Stockholmsmetoden. Istället införde Nordenfelt ”Göteborgsmodellen” med ett vidare pedagogiskt perspektiv och med målet att utbilda lärarinnor för både folkskola, flickskola och yrkesutbildning. Nordenfelt följde tidens nya syn på barn och menade att barn även skulle få tillverka slöjdföremål som de inte nödvändigtvis skulle komma till nytta i sina hem eller sina kommande liv som vuxna kvinnor (Malmberg, 1991). Istället för Salomons och Lundins reproducerande serier av slöjdmodeller införde Nordenfelt med lärarutbildningen i Göteborg ett slags övningsserier som skulle anpassas efter elevernas intressen och förutsättningar:

Övningarna inom varje slöjdart (teknik) kunna tillämpas på en riklig mångfald föremål, alla tillhörande barnets intressesvär och med anknytning till dess omgivning. Barnets nedärvda arbetslust, verksamhetsdrift, skall vårdas och aktas att den ej tager skada och hämmas i sin utveckling genom ett enformigt glädjelöst sysslande med efterbildandet av en s.k. modellserie. (Nordenfelt, 1919, s. 8)

... genom att i stället för modellserier använda övningsserier, dvs. progressiva uppställningar av handgrepp efter varje tekniks egenart, och genom att överlåta åt respektive skola, skolstyrelse och hemslöjdsförening, inom vars verksamhetskrets dessa handgrepp skola inläras, att välja tillämpningsföremål efter elevernas hem och ortsförhållanden, behöver man ej befara att nedrivande av den metodiska disciplinen, som för varje övningsämne, ej minst för handarbetsundervisningen, är av nöden. – – Handarbetsundervisningen skall kunna lämpas efter stads- och lanthushåll såväl som efter olika bygdeförhållanden. (Nordenfelt, 1919, s. 9)

Nordenfelt framhöll nya pedagogiska tankar om individualisering, estetik, självständig handlingsförmåga och att barn på egen hand skulle få framställa föremål som de själva konstruerat (Nordenfelt, 1919, s. 9–11). Nordenfelt verkade med sitt handarbetsseminarium i Göteborg mellan 1890 till 1930. Under denna tid genomgick samhället stora förändringar och kvinnors rätt förändrades även om utvecklingen gick i en långsammare takt inom kvinnodominerade områden. *Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium* (MNHH) i Göteborg benämndes senare för *Nordenfeltska skolan*. Skolan blev statlig 1961 och 1977 inordnas utbildningen, likt andra lärarutbildningar, till universitetet. Lärarutbildningarna till barnavårds-, hushålls- och textillärare sammanfördes till *Seminariet för huslig utbildning* (SHU) vid Göteborgs universitet. Textillärarutbildningen var likt flera andra seminarieutbildningar för lärare treårig och det krävdes minst ett år med obligatoriska textila kurser för att bli antagen. En universitetsgemensam allmän behörighet till lärarutbildningen infördes 1984.

Textillärutbildning fanns på tre utbildningsorter i Sverige; i Uppsala, Umeå och Göteborg. Det krävdes höga intagningspoäng för att bli antagen till utbildningen, det var många som sökte till textillärarutbildningarna och svårast var det att bli antagen till den populära textillärarutbildningen i Göteborg. Ett-ämnes-utbildningen för textillärarexamen gav behörighet för grundskola, gymnasieskola och folkhögskola. Med västliga vindar igångsattes 1978 en försöksverksamhet i Göteborg med tvåämnesutbildning i textilslöjd med kombination engelska eller matematik som pågick under hela 1980-talet.

Under 1970-talet arbetade utbildningen i Göteborg med nya tankar om att lärarutbildning för de två slöjdarterna skulle förläggas till samma utbildningsort. När landets utbildning av grundskollärare påbörjades 1988 startade också en lärarutbildning i trä och metallslöjd i Göteborg och det blev äntligen möjligt att förlägga lärarutbildningarna i textil och trä- och metall till samma ort. Med den tidigare uppdelningen på olika utbildningsorter – och främst med

utbildning av kvinnliga lärare för textil och manliga lärare för trä- och metall – kunde nu de två kulturerna bättre närma sig varandra (Berge, 1992). Man skulle kunna säga att trä- och metall återkom till Göteborgsområdet (Malmberg, 1991, s. 70). Under 1950-talet räckte inte Nääs utbildningskapacitet till att utbilda trä- och metallslöjdlärare utan det startades en parallell verksamhet i Göteborg. Avståndet till Nääs var inte långt (mellan Göteborg och Alingsås), men efter att seminariet på Nääs lades ner fanns det bara en utbildning i Sverige för lärare i trä- och metallslöjd; i Linköping. Några lärare från Näässeminariet flyttade med till den utbildning som startade i Linköping 1960. Linköpingsutbildningen vilade på praktisk yrkeskunskap med 3–4 års obligatorisk förkunskapsutbildning inom trä och metall för att därefter läsa ett år med praktisk-pedagogisk utbildning vid seminariet till slöjdlärare. I Göteborg krävdes förkunskaper om minst två terminer textil utbildning, därefter var seminarieutbildningen till textillärare treårig, dvs. det omvända för textilläro-utbildningen i jämförelse med läro-utbildningen för trä- och metall. Med den nya grundskolläro-utbildningen 1988 blev strukturen på utbildningarna i textil respektive trä och metall lika vilket möjliggjorde samläsning och pedagogiska samarbeten på ett nytt sätt. Utöver den traditionella indelningen med textil för kvinnor och trä- och metall för män valde även män och kvinnor utbildning i de båda inriktningarna under åren med grundskolläro-utbildningen. Lärostudenterna kom för första gången till en läro-utbildning med erfarenheter från egen skoltid av att själva ha haft obligatorisk slöjd-undervisning i både textil och trä-och metall.

Institutionella traditioner, politiska beslut och styrdokument för skola och läro-utbildning har medverkat till hinder och möjligheter att bedriva undervisning i en av mänsklighetens äldsta kunskapsformer; att tillverka föremål med hjälp av redskap och material. Förutom vid Göteborgs universitet utbildas det idag lärare för slöjddämnet dels vid Linköpings universitet, dels vid Umeå universitet och dels vid Konstfack i Stockholm. Då slöjd i senare läroplaner är *ett* skolämne utbildas idag lärare för hela slöjddämnet vid Göteborgs universitet, dvs. inte som tidigare uppdelat antingen i textilslöjd eller trä- och metallslöjd. Under de första åren kunde nyexaminerade lärare med utbildningen i ett sammanhållet slöjddämne känna motvind i möte med äldre lärare ute på fältet som utbildats i äldre läro-utbildningar inom mjuka respektive hårda material, men idag råder västliga vindar som sprider sig mer och mer. Idag utbildas inga ett-ämnes-lärare i Sverige utan alla läro-utbildningar innehåller flera ämneskombinationer. I Göteborgs ämnesläro-utbildning läses idag slöjd som huvudämne i kombination med två andra undervisningsämnen under utbildningstiden. Likaså finns det numera möjlighet att kombinera de

två ämnena bild och slöjd. Tillsammans med ämnesstudierna läses en utbildningsvetenskaplig kärna och verksamhetsförlagda studier under utbildningen till ämneslärare.

Sammanfattningsvis har slöjdläro-utbildningen vid Göteborgs universitet över tid verkat under olika institutionsbeteckningar. Utöver det slöjdläro-seminarium som fanns på Näås (1875-) var de tidiga namnen för läro-utbildningen i Göteborg: *Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium* (MNHH), *Nordenfeltska skolan*, efter förstatligandet 1961 *seminariet för huslig utbildning* (SHU), 1977 namnbyte till *institutionen för huslig utbildning* (ihu), som 1990 bytte namn till *institutionen för slöjd och hushållsvetenskap* (IHU) då även trä- och metallslöjd kom till institutionen, som 1997 ändrade namn till *institutionen för hushållsvetenskap* (IHu) (eftersom hushållsvetenskap blev godkänt som institutionens forskarutbildningsämne), som 2006 ändrade namn till *institutionen för mat, hälsa och miljö* (MHM) och 2010 till *institutionen för kost- och idrottsvetenskap* (IKI), samtliga vid Utbildningsvetenskaplig fakultet. Då institutionen IKI bytte karaktär till fokus mot kost och idrott vände vinden för slöjdläro-utbildningen då den överflyttades i juli 2011 till Konstnärlig fakultet, Högskolan för design och konsthantverk, HDK. Den nya slöjdläro-utbildningen verkar nu tillsammans med bildläro-utbildningen vid HDK i institutionskollegiet för visuell och materiell kultur, VMK.

Externa uppdrag och forskningssamarbeten

Före millennieskiftet verkade både äldre och nya läro-utbildningar för slöjdämnet parallellt vid den tidigare institutionstillhörigheten. Flera parallella utbildningsprogram på textilläro-utbildningen, tvåämnesutbildningen, grundskolläro-utbildningen, magisterutbildningen, tillsammans med fristående kursverksamhet, bidrog till att det behövdes ett stort antal läro-utbildare för skolans slöjdämne. Utöver personal för läro-utbildningarna erhöll institutionen externa uppdrag för skolans läro- och kursplanearbete. Likaså fick den tidigare institutionen, på uppdrag av Skolverket, ansvaret för Skolverkets nationella utvärderingar av grundskolans slöjdämne (Skolverket, 1993, 1994, 2005, 2007). Fortfarande blåser friska vindar på slöjdläro-utbildningen, nu vid HDK, med flera Skolverksuppdrag om ny utvärdering, framtagning av stöd för bedömning och för nyanlända elever i skolan.

När dåvarande institution (IHu) fick beviljat att inrätta forskarutbildningsämnet hushållsvetenskap blev det för första gången möjligt att disputerat vid institutionen. EU-projektet om individanpassad mönstrekonstruktion, i samarbete med Chalmers tekniska högskola, resulterade i två licentiatavhandlingar

inom det textila området. Den första doktorsavhandlingen inom slöjdområdet vid institutinen handlade om knypling och kvinnor i estlandssvensk kultur (Malmberg, 2002). Därefter kom den första doktorsavhandlingen om skolans slöjdundervisning: ”Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap” (Johansson, 2002) med fokus på hur det kan gå till att lära sig slöjda. En större ansökan gjordes till Vetenskapsrådet som i hård konkurrens beviljade ett flerårigt forskningsprojekt ”Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker” (Lindström, Borg, Johansson, & Lindberg, 2003). Genom forskningsprojektet fick Johansson möjlighet att fortsätta att utveckla sitt forskningsområde (ex. Illum & Johansson, 2009, 2012; Johansson, 2006, 2008). Likaså genererade forskningsprojektet en doktorsavhandling med fokus på slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen (Hasselskog, 2010). Då slöjdforskning är en bristvara har doktorsavhandlingarna och forskningsområdet bidragit till slöjdläroverutbildningens forskningsanknytning. Även i övriga Norden är forskning inom slöjdområdet en bristvara då man har behövt söka sig till närliggande vetenskapsområden såsom pedagogik, arkitektur och hushållsvetenskap vid forskarstudier. Avsaknaden av slöjd som vetenskapsområde har färgat den forskning som bedrivits. Främst har den sparsamma slöjdforskningen berört historiska, etnologiska och tekniska ämnesområden. Det är angeläget att det kommer fram forskningsresultat dels för att balansera eget tyckande, dels inför politiska beslut, och dels för slöjdområdets utveckling.

Obligatorisk slöjdundervisning förekommer främst i de nordiska länderna där alla barn och ungdomar följer sitt lands gemensamma läroplan. I länder inom EU och övriga världen förekommer det undervisning som kan relateras till slöjdområdet främst inom yrkesutbildning, men däremot sparsamt för barn beroende av vilken läroplan och skolform föräldrarna väljer för sina barn. Rötter från Otto Salomons idéer gör att det utför Europa kan finnas undervisning för barn och ungdomar inom slöjdområdet exempelvis i Kanada, Japan eller på Kuba. I Norden samarbetar läroverutbildningarna inom slöjdområdet inom organisationen NordFo (Nordiskt forum för forskning och utvecklingsarbetet inom utbildning och slöjd). Utöver student- och läroverutbyten har bl. a. forskarutbildningskurser och konferenser erbjudits via NordFo (Gulliksen & Johansson, 2008). Över tid har kunskapsområdet blivit indelat i olika ämnen efter varje nordiskt lands traditioner och politiska beslut. Slöjd används som samlingsnamn för ämnesområdet i de nordiska länderna och inbegriper olika aspekter inom utbildning och lärande inom slöjdfältet. Det kan gälla sociala, psykologiska, pedagogiska, tekniska och kulturella sammanhang där hantverk och slöjd samverkar inom olika utbildningskontexter såsom skolor, universitet, olika slöjdrelaterade hantverkspraktiker men även i informella lärovermiljöer i övriga samhället.

Sedan mitten av 1990-talet finns en nordisk publiceringsmöjlighet inom utbildningsrelaterad slöjd via Techne-serien (<https://journals.hioa.no/index.php/techneA/index>). Då det har varit, och är, besvärligt att erhålla en doktorandanställning inom slöjdområdet finns det sedan 2008 en möjlighet för nordiska doktorander att läsa forskarutbildning och ta en doktorsexamen vid det nordiska resurscentrat i Finland (<http://www.abo.fi/institution/slojddresurs>) där slöjdpedagogik är ett eget huvudämne på alla utbildningsnivåer. Medan den gamla slöjdläroverutbildningen i Göteborg avvecklades på tidigare fakultet, och när den nya läroverutbildningen igångsattes på HDK, resulterade det nordiska samarbetet också för författaren till denna text att söka anställning som professor i slöjdpedagogik i Finland och anställning som professor i formgivning, konst och händverksdidaktik i Norge. Sverige har fram tills nu inte haft några professorer i slöjd, men som första institution i Sverige fick slöjdläroverutbildningen vid HDK Sveriges första professor i slöjd 2013.

Det är angeläget att känna till slöjdläroverutbildningen bakgrund för att förstå dess samtid. Med den bakgrund slöjdläroverutbildningarna i Sverige vilar på kan det konstateras att det råder brist på forskning och disputerade läroverutbildare inom slöjdområdet. Det har börjat komma forskning, men den forskning som finns har svårt att nå ut. I Sverige finns det ca 6000 lärare i slöjd, ungefär en tredjedel är obehöriga och en tredjedel går snart i pension. I Sverige utbildar vi inte ens en gång så det täcker upp för pensionsavgångarna. Likaså är det problematiskt med så många obehöriga lärare. Problematiken är likartad för andra lärovergrupper och få söker till läroverutbildningsprogrammen för att utbilda sig till lärare. Men, än en gång blåser det friska västliga vindar då Skolverket har gett slöjdläroverutbildningen vid Göteborgs universitet i uppdrag att även utbilda verksamma obehöriga lärare till att bli behöriga via det s. k. ”Läroverlyftet”. Likaså utökas läroverlaget i den nya slöjdläroverutbildningen succesivt och flera uppdrag och forskningsprojekt utvecklas.

Det är angeläget att barn och ungdomar får fortsätta att utvecklas i en av mänsklighetens äldsta kunskapsområde; att under en hel process med hjälp av redskap och material tillverka fysiska föremål. Även en gammal kunskapsform utvecklas – den blir bara annorlunda över tid – exempelvis med hjälp av att använda smarta mobiltelefoner med appar och koder i slöjdundervisningen (Wiklund-Engblom, Hiltunen, Porko-Hudd, Hartvik & Johansson, 2014). För att verka i ett allt mer komplext samhälle behövs skickliga slöjdpedagoger och här blåser det västliga vindar för slöjdläroverutbildningen i Göteborg.

Referenser

- Alm, A. (2012). *Upplevelsens poetik. Slöjdseminariet på Nääs 1880–1940*. (Doktorsavhandling). Lund: Lunds universitet, Humanistiska fakulteten, historisk-filosofiska sektionen.
- Berge, B.-M. (1992). *Gå i lära till lärare. En grupp kvinnors och en grupp mäns inskolning i slöjdläraryrket* (Akademiska avhandlingar vid pedagogiska institutionen, 33). Umeå: Umeå universitet.
- Björk, M. (1997). *Hemarbetets modernitet – en fråga om kön, kunskap, tid och rum* (Trita-ARK. Doktorsavhandling, 1997:1). Stockholm: Tekniska högskolan.
- Borg, K. (1995). *Slöjddämnet i förändring, 1962–1994* (LiU-PEK-R-191). Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Cygnæus, U. (1861). *Förslag rörande folkskoleväsendet i Finland, enligt Kejsrerliga Senatens uppdrag i underdånighet afgifna af U. Cygæus*. Helsingfors: Kejsrerliga Senatens tryckeri.
- Gulliksen, M. & Johansson, M. (Red.). (2008). *Nuläge och framåtblickar – om undervisning och forskning inom det nordiska slöjdfältet* (Techne serien. Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetskap B:15/2008). Vasa, Finland: NordFo, Åbo Akademi, Pedagogiska fakulteten.
- Hasselskog, P. (2010). *Slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen* (Göteborg Studies in Educational Science, 289). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Holmberg, A. (2009). *Hantverksskicklighet och kreativitet. Kontinuitet och förändring i en lokal textilläroarutbildning 1955–2001* (Acta universitatis upsaliensis, Studia textilia 1). Uppsala: Uppsala universitet.
- Illum, B. & Johansson, M. (2009). Vad är tillräckligt mjukt? Kulturell socialisering och lärande i skolans slöjdpraktik. *FORMakademisk*, 2(1), 69–82.
- Illum, B. & Johansson, M. (2012). Transforming physical materials into artefacts – learning in the school's practice of Sloyd. *TechneA Journal*, 19(1), 2–16.
- Johansson, M. (1988). *Maria Nordenfelts Högre Handarbetsseminarium/ Nordenfeltska skolan – Porträtt av fyra handarbetslärarinnor utexaminerade på 1930-, 40-, och 50-talen; deras utbildningssituation och vardagen som nyutexaminerade handarbetslärarinnor* (Uppsats). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för slöjd och hushållsvetenskap.

- Johansson, M. (2002). *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap* (Göteborg Studies in Educational Science, 183). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, M. (2006). The work in the classroom for sloyd. *Journal of Research in Teacher Education*, 2–3/2006, 153–171.
- Johansson, M. (2008). Att tänka med nålen i hand – medierande redskap i slöjdpraktik. I H. Rystedt & R. Säljö (Red.), *Kunskap och människans redskap: teknik och lärande*, s. 263–276. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, M. (2009). Slöjddämnet – urgammalt, modernt och coolt. *KRUT, Kritisk utbildningstidskrift*. Nr 133/134, 5–13.
- Lindfors, L. (1995). *Grunddrag i mjuk systemmetodologi. Slöjdkompetens i nordisk kultur. Del I* (Techne serien: Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetenskap, B:1/1995, s. 74–84). Vasa: Åbo Akademi, Institutionen för lärarutbildning.
- Lindström, L., Borg, K., Johansson, M. & Lindberg, V. (2003). *Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker*. Forskningsprogram till svenska Vetenskapsrådet, Utbildningsvetenskapliga kommittén. Dnr 139907.
- Malmberg, K. (Red.). (1991). *Hjärna Händer. 100 års textil slöjd. Göteborgs universitet 1891–1991*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Malmberg, K. (2002). *Knyppling - ett hantverk med spets: om kvinnor och knyppling i estlandssvensk tradition* (Forskningsrapport, 33). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för hushållsvetenskap.
- Nordenfelt, M. (1919). *Handledning i handarbete*. Stockholm: Albert Bonnier.
- Salomon, O. (1876). *Slöjdskolan och folkskolan. 1. Några tankar uti en fråga på dagordningen*. Göteborg: Göteborgs handelstidnings aktiebolag.
- Salomon, O. (1893). *Salomon. Tal. Tankar om slöjd, uppfostran och lärarebildning. Tal hållna vid läroanstalterna på Nääs*. Stockholm: F. & G. Beijers Bokförlagsaktiebolag.
- Skolverket, (1993). *Slöjd. Huvudrapport* (Skolverkets rapport, 24). Stockholm: Liber.
- Skolverket, (1994). *Slöjdprocessen – om arbetsformer och kunskap* (Skolverkets rapport, 58). Stockholm: Liber.
- Skolverket, (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Ämnesrapport Slöjd* (Ämnesrapport till rapport 253). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket/Myndigheten för skolutveckling. (2007). *Slöjd. En samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning*. Stockholm: Liber.

- Svenska akademins ordbok. (1981). *Ordbok över svenska språket, 28:e bandet: Sluvra–Solatin*. Lund: Svenska akademien, Gleerup.
- Säljö, R. (2005). *Lärande & kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- Säljö, R. (2008). Den materiella kulturen och vårt kunskapande. I K. Borg & L. Lindström (Red.) *Slöjda för livet – om pedagogisk slöjd*, s. 11–14. Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Thorbjörnsson, H. (1990). *Nääs och Otto Salomon – slöjden och leken*. Helsingborg: Ordbildarna.
- Wiklund-Engblom, A. Hiltunen, K. Porko-Hudd, M. Hartvik J. & Johansson, M. (2014, in press). 'Talking Tools': Sloyd Processes Become Multimodal Stories with Smartphone Documentation. *International Journal of Mobile and Blended Learning (IJMBL)*.

Marléne Johansson, fil.dr., har en bakgrund som textillärare i grundskolan och som lärarutbildare och forskare vid slöjdläroverutbildningen, Göteborgs universitet. MJ arbetar också nordiskt och är sedan tidigare *professor i formgivning, konst och handverksdidaktik* i Norge och arbetar som *professor i slöjdpedagogik* i Finland där hon förestår ett slöjdpedagogiskt resurscentra med nordiska doktorander. Sedan februari 2013 är MJ Sveriges första *professor i slöjd* vid HDK, Göteborgs universitet.